

УДК 336.76(045)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Ісхакова О.М., Проценко К.В., Стовбун А.О.

Університет митної справи та фінансів

У статті розглядається місце фондового ринку в сучасній економічній системі. Проведений аналіз його сучасного стану в Україні. Охарактеризовано основні проблеми, що гальмують процес його розвитку та функціонування. Запропоновано можливі шляхи вирішення цих проблем. Надана оцінка перспектив розвитку фондового ринку в Україні.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, акції, облігації, інвестори, залучення інвестицій.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших складових фінансового ринку України є фондовий ринок та інструменти, які на ньому обертаються. На сьогоднішній день, цей ринок знаходиться на етапі становлення та значно поступається місцем відповідним ринкам високорозвинутих країн. Крім того, низький розвиток ринку цінних паперів України знижує конкурентоспроможність держави в отриманні міжнародних інвестицій, акумуляції вільних грошових коштів та зростанню економіки країни в цілому. Тому, постала необхідність створення задовільних умов для залучення в економіку держави додаткових інвестиційних ресурсів та впровадження нових механізмів управління процесами фондового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фондового ринку в Україні, а також проблемам його функціонування присвячено чимало праць науковців та економістів, таких як: Гарбар Ж.В., Петик Л.О., Яковенко Г.С., Борисенко А.Т., Волошина Е.А. та багато інших. Саме вони однозначно підтримують думку про гостру необхідність залучення іноземних інвестицій в економіку країни та розвитку ринку цінних паперів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемам розвитку фондового ринку в Україні, невирішеною залишається низка запитань про причини його нестабільного функціонування. Слід зазначити, що непроста політична ситуація в державі та економічна вразливість підприємств гальмують його розвиток. Тому, процес функціонування фондового ринку необхідно розглянути у контексті нових подій та здійснити прогноз його перспективності.

Метою статті є аналіз сучасного стану фондового ринку в Україні, визначення проблем його функціонування, а також оцінка можливих перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фондовий ринок – це вагома складова, як фінансової системи, так і національної економіки України в цілому. Це один з найбільш ефективних механізмів регулювання фінансових ресурсів. Фондовий ринок одночасно виступає сегментом грошового ринку і ринку капіталів. Крім того, він сприяє акумулюванню капіталу для інвестицій у всі сфери суспільного життя, структурній перебудові економіки, а також підвищенню добробуту кожної людини шляхом володіння і вільного розпорядження цінними паперами.

Фондовий ринок – це складна економічна система, яка знаходиться під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, основними з яких є:

- економічна та фінансова політика держави;
- регіональна приналежність ринку;
- фінансова структура макроекономіки;
- політична та соціальна стабільність суспільства;
- рівень економічної грамотності населення та довіри до фінансових інститутів.

Ринок цінних паперів України є однією з ключових ланок економіки, яка є індикатором розвитку не тільки ринку капіталу, а й усієї фінансової системи держави. Сучасний стан і структура вітчизняного ринку цінних паперів є наслідком процесів трансформації економічної системи, які відбулись в Україні під впливом внутрішніх факторів і криз на світових фінансових ринках останніми роками. Одним із найважливіших показників розвитку ринку цінних паперів є обсяги випуску цінних паперів [2, с. 345].

Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у січні-серпні 2016 року, становив 60,68 млрд грн, що більше на 208,69 млн грн порівняно з відповідним періодом 2015 року (60,47 млрд грн) [1].

Протягом січня – серпня 2016 року Комісією зареєстровано 86 випусків акцій на суму 42,82 млрд грн (таблиця 1). Порівняно з аналогічним періодом 2015 року обсяг зареєстрованих випусків акцій зменшився на 4,23 млрд грн. [1].

Таблиця 1

Обсяг випусків акцій зареєстрованих центральним апаратом Комісії протягом січня-серпня 2016 року

Період	Обсяг випуску акцій, млн грн	Кількість випусків, шт.
Січень	9 946,80	8
Лютий	686,85	8
Березень	18 263,68	8
Квітень	5 325,36	22
Травень	1 136,57	5
Червень	6 975,87	16
Липень	464,03	14
Серпень	24,80	5
Усього	42 823,95	86

Джерело: НКЦПФР [1]

Значні за обсягом випуски акції, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій протягом зазначеного періоду, за-

реєстровано наступним банківським установам, з метою збільшення статутного капіталу, зокрема: ПАТ «Державний експортно-імпортерний банк України», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «УК-РСОЦБАНК», ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «СВЕРБАНК», ПАТ «Комерційний банк «ХРЕЩАТИК» та ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» [1].

Що стосується випуску облігацій, то велика їх частина була направлена на цільові облігації, а саме будівельні проекти. Користувалися попитом й корпоративні облігації, споживачами яких стали компанії фінансового сектору. Тобто, на фінансовому полі відбувається певна низка процесів, проте поки що вони не мають стовідсоткового співвідношення з інвестиційними процесами. Крім того, у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією, що склалася в Україні, інвестиційний клімат держави погіршився. Відповідно, інвестиційна діяльність країни стала не такою активною, як була раніше, оскільки інвестори не згодні вкладати свої інвестиції у сумнівні та ризикові проекти.

Комісією протягом січня-серпня 2016 року зареєстровано 96 випусків облігацій підприємств на суму 6,04 млрд. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2015 року обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств зменшився на 330,18 млн. грн (таблиця 2).

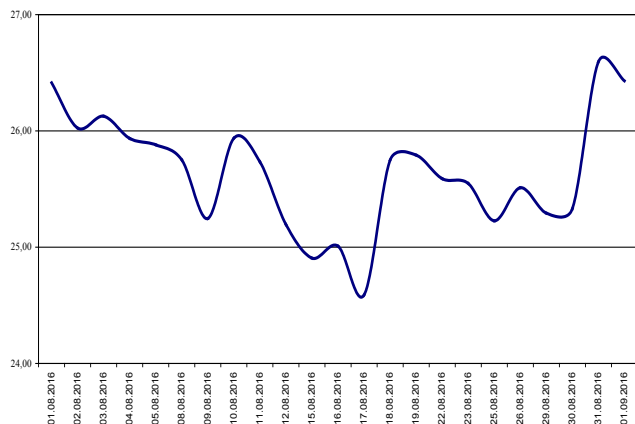
Для того, щоб повністю проаналізувати фондовий ринок, необхідно провести оцінку показників капіталізації, обсягів біржової торгівлі

цінними паперами, кількості цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах.

Вітчизняні підприємства мають намір збільшити свою капіталізацію та залучати інвестиції за допомогою цінних паперів. Відображенням цього процесу може слугувати поступове зростання загального обсягу випусків цінних паперів.

Станом на 31.08.2016 капіталізація лістингових компаній фондового ринку склала 26,43 млрд. грн. (діаграма 1).

Діаграма 1

Капіталізація лістингових компаній фондового ринку за серпень 2016 року, млрд. грн.

Джерело: НКЦПФР [1]

Таблиця 2

Обсяг та кількість випусків облігацій підприємств, зареєстрованих Комісією протягом січня-серпня 2016 року

Період	Обсяг випуску облігацій підприємств, млн. грн				Кількість випусків, шт.
	Підприємства (крім банків та страхових компаній)	Банки	Страхові компанії	Загальний обсяг зареєстрованих випусків	
Січень	620,68	0,00	0,00	620,68	7
Лютий	1 069,29	0,00	0,00	1 069,29	31
Березень	268,80	0,00	0,00	268,80	4
Квітень	416,98	0,00	0,00	416,98	14
Травень	1 684,50	0,00	0,00	1 684,50	9
Червень	368,11	0,00	0,00	368,11	4
Липень	342,97	0,00	0,00	342,97	19
Серпень	1 265,46	0,00	0,00	1 265,46	8
Усього	6 036,79	0,00	0,00	6 036,79	96

Джерело: НКЦПФР [1]

Таблиця 3

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі протягом січня-серпня 2016 року, млн. грн.

Період	Організатор торгівлі									Усього
	УФБ	ІННЕКС	Універсальна	ПФТС	КМФБ	УМВБ	Перспектива	СЄФБ	УБ	
Січень	2,67	0,00	2,09	863,17	131,66	0,00	12 873,83	1,05	207,36	14 081,84
Лютий	2,88	0,03	2,52	3 003,65	289,93	0,00	11 814,05	1,23	271,05	15 385,34
Березень	10,21	0,03	5,53	5 780,12	219,56	0,00	12 228,91	0,00	299,34	18 543,70
Квітень	0,81	0,20	3,51	9 412,15	49,41	21,22	13 308,26	0,19	243,85	23 039,60
Травень	0,06	0,00	0,72	6 728,60	339,26	0,00	7 051,17	0,00	174,92	14 294,72
Червень	0,28	0,74	0,36	14 901,26	208,13	0,49	8 825,79	0,06	270,57	24 207,68
Липень	0,31	0,05	0,65	8 915,93	263,59	0,00	10 938,27	0,00	324,41	20 443,22
Серпень	0,08	0,00	1,02	11 086,95	171,78	0,00	7 068,91	0,00	272,91	18 601,64
Усього	17,30	1,05	16,41	60 691,84	1 673,32	21,71	84 109,19	2,53	2064,39	148597,74

Джерело: НКЦПФР [1]

За результатами торгів на організаторах торгівлі обсяг біржових контрактів з цінними паперами протягом січня-серпня 2016 року становив 148,60 млрд. грн. (таблиця 3).

Протягом січня-серпня 2016 року порівняно з даними аналогічного періоду 2015 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі зменшився на 31,61% (або на 68,69 млрд. грн.) (січень-серпень 2015 року – 217,29 млрд. грн.).

Найбільші обсяги торгів цінними паперами на фондових біржах спостерігалися у червні (24207,68 млн. грн.), квітні (23039,60 млн. грн.) та липні 2016 р. (20443,22 млн. грн.).

Беззаперечним лідером біржового ринку країни у 2016 р. за обсягом торгів цінними паперами стала ФБ «Перспектива», на якій було укладено угод на загальну суму 84109,19 млн. грн. Друге місце за цим показником отримала ФБ ПФТС (60691,84 млн. грн.).

Незважаючи на те, що протягом останніх років український біржовий ринок значно розширив свій інструментарій, структура торгів цінними паперами свідчить про зростання сегменту боргових зобов'язань та скорочення питомої ваги ринку пайових інструментів.

Протягом січня-серпня поточного року вітчизняний фондовий ринок функціонував в умовах подальших девальваційних очікувань та скорочення основних показників реального сектору економіки, який зазнав значних втрат внаслідок ескалації військово – політичного конфлікту на сході України.

Слід також зазначити, що доволі незначна кількість вітчизняних компаній зацікавлена у залученні коштів саме шляхом випуску акцій, оскільки вже сама форма організації у вигляді публічного акціонерного товариства є досить витратною та в умовах несприятливого ділового клімату не завжди себе виправдовує, а більше того не приносить бажаного економічного результату.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом періоду за січень-серпень 2016 року зафіксовано з:

1. державними облигаціями України – 129,32 млрд. грн. (87,03% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні-серпні поточного року);

2. депозитними сертифікатами Національного банку України – 11,38 млрд. грн. (7,66% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі у січні-серпні поточного року) (таблиця 4).

Зазначені у табл. 4 статистичні дані свідчать про те, що український фондовий ринок низьколіквідний. Крім цього, існує ще одна серйозна проблема – це низький відсоток акцій, які перебувають в обігу. Унаслідок цього фондовий ринок України більш мінливий, ніж світові фондові ринки.

Подальший розвиток фондового ринку залежить від конкретних заходів держави у сфері розбудови фінансової системи. Для покращення ситуації на фондовому ринку необхідно вжити низку заходів.

По-перше, для виконання зазначеної мети має функціонувати розвинена інфраструктура фондового ринку, має бути запропоновано широкій спектр інструментів та ефективні механізми взаємодії учасників ринку.

По-друге, невід'ємною складовою розвитку фондового ринку має стати його інтеграція у світові фінансові ринки. Разом з тим, розвиток фондового ринку України має бути тісно пов'язаним з розвитком інших сегментів фінансового ринку (банківського, страхового, сектору пенсійного забезпечення тощо).

По-третє, основною функцією, яку має виконувати ринок цінних паперів, є забезпечення грошовим капіталом потреб економіки країни шляхом створення механізму акумулювання, розподілу та перерозподілу фондів коштів від особи, яка володіє вільними інвестиційними ресурсами, до особи, якій необхідні такі ресурси для розвитку [4, с. 107]

Крім вищезазначених заходів, у Програмі розвитку фондового ринку України на 2015-2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання» (далі – Програма) наведено перелік основних завдань фондового ринку на період до 2017 року:

1. Розвиток корпоративної реформи, підвищення ефективності регулювання емітентів, розширення інструментарію на фондовому ринку.

2. Стимулювання притоку інвестицій на фондовий ринок; забезпечення надійного і ефективного функціонування ринкової інфраструктури.

Таблиця 4

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі з розподілом за видом фінансового інструменту протягом січня-серпня 2016 року, млн. грн.

Період	Акції	Облигації підприємств	Державні облигації України	Облигації місцевої позики	Інвестиційні сертифікати	Депозитні сертифікати Національного банку України	Опціонні сертифікати	Деривативи	Усього
Січень	117,80	442,07	6 583,24	0,00	83,70	6 758,66	14,74	81,64	14 081,84
Лютий	150,14	252,12	12 961,94	0,00	123,65	1 715,47	50,33	131,67	15 385,34
Березень	270,62	635,82	15 040,32	0,00	116,57	2 259,69	92,53	128,16	18 543,70
Квітень	188,84	677,95	21 459,26	0,00	4,10	525,99	98,55	84,92	23 039,60
Травень	101,11	409,23	13 577,14	0,00	7,45	100,36	39,61	59,82	14 294,72
Червень	105,94	709,65	23 236,40	0,00	11,98	0,00	25,13	118,57	24 207,68
Липень	183,94	1266,29	18799,39	0,00	22,52	0,00	34,02	137,07	20 443,22
Серпень	159,25	606,14	17 662,50	0,00	1,83	16,63	37,74	117,54	18 601,64
Усього	1277,63	4 999,28	129320,19	0,00	371,79	11 376,81	392,66	859,39	148597,74

Джерело: НКЦПФР [1]

3. Забезпечення функціонування єдиної державної політики.

4. Стимулювання покращення інвестиційного клімату [3].

Метою Програми є стимулювання притоку інвестицій в економіку України через інтеграцію фондового ринку у світові ринки капіталу та запровадження кращих світових стандартів і практик.

Реалізація цієї Програми має бути спрямована на: забезпечення функціонування справедливого, ефективного та прозорого ринку; захист інвесторів; зниження системних ризиків; інтеграцію України в міжнародні фондові ринки; стимулювання економіки країни; збільшення надходження інвестицій. Крім того, за результатами реалізації Програми очікується:

1) залучення в середньому щорічно не менш як 200 млрд. грн. у цінні папери, у тому числі як інвестиції не менше як 150 млрд. грн.;

2) збільшення з 311 млрд. грн. до 550 млрд. грн. капіталізації лістингових компаній;

3) підвищення співвідношення капіталізації лістингових компаній до валового внутрішнього продукту з 21 до 35 відсотків;

4) збільшення з 28 до 50 відсотків частки біржового ринку;

5) збільшення з 42 до 75 млрд. грн. загальної номінальної вартості облігацій підприємств, що перебувають в обігу на фондовому ринку;

6) збільшення з 12 до 20 млрд. грн. вартості активів інвестиційних та пенсійних фондів;

7) збільшення з 463 до 800 млрд. грн. в рік обсягів торгів цінними паперами на біржовому ринку;

8) збільшення кількості акціонерних товариств, які прийняли кодекс корпоративного управління з 704 до 1500 [3].

Слід зазначити, що за результатами реалізації попередньої Програми розвитку фондового ринку України на 2012-2014 роки було досягнуто таких результатів:

– залучення в середньому щорічно не менш як 100 млрд. грн. у цінні папери, у тому числі як

інвестиції не менше як 75 млрд. грн. (досягнуто – у 2013 році було залучено 142,03 млрд. грн., у тому числі як інвестиції – 141,77 млрд. грн.);

– збільшення до 300 млрд. грн. капіталізації лістингових компаній (досягнуто – у 2013 році становило 311,73 млрд. грн.);

– підвищення співвідношення капіталізації біржового ринку до валового внутрішнього продукту до 40 відсотків (не досягнуто, оскільки станом на 2013 рік був 21,43%);

– збільшення до 20 відсотків частки біржового ринку (досягнуто – в 2013 році становило 27,69%);

– збільшення до 50 млрд. грн. загальної номінальної вартості облігацій підприємств, що перебувають в обігу на фондовому ринку (майже досягнуто – в 2013 році – 42,47 млрд. грн.);

– збільшення до 30 млрд. грн. вартості активів інвестиційних та пенсійних фондів (досягнуто – в 2013 році – 12,23 млрд. грн.);

– збільшення до 400 млрд. грн. в рік обсягів торгів цінними паперами на біржовому ринку (не досягнуто – у 2013 році становив 463,43 млрд. грн.).

Висновки і пропозиції. Таким чином, фондовий ринок – це потужний потенціал розвитку фінансової системи України, який безперервно змінюється і розвивається, попри невеликий рівень капіталізації. Проте, на сучасному етапі розвитку є низка чинників, що стримують його розвиток і не дають можливості реалізуватися в повній мірі. Основною проблемою фондового ринку є відсутність належної державної підтримки, що пов'язано з нестабільною політичною ситуацією у країні. Відповідно до цього, важливого значення набуває тенденція до підвищення надійності фондового рівня та рівня довіри до нього масових інвесторів. Крім того, для забезпечення стабільного розвитку фондового ринку в Україні, головною метою повинно стати залучення інвестиційних ресурсів для спрямування їх на оновлення виробничого потенціалу та забезпечення подальшого зростання виробництва й економіки країни в цілому.

Список літератури:

1. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [офіційний сайт: <http://www.nssmc.gov.ua/>].
2. Петик Л. О. Сучасний стан фондового ринку в Україні / Л. О. Петик // Національний лісотехнічний університет України. – 2015. – Вип. 25.1. – С. 344-350.
3. Програма розвитку фондового ринку України на 2015-2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання» від 14.09.2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1039.html
4. Яковенко Г. С. Фондовий ринок: сучасний стан та перспективи розвитку / Г. С. Яковенко // Магістеріум. Економічні студії. – 2014. – Вип. 56. – С. 105-108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ek_2014_56_30

Исхакова Е.Н., Проценко Е.В., Стовбун А.А.

Университет таможенного дела и финансов

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФОНДОВОГО РЫНКА В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассматривается место фондового рынка в современной экономической системе. Проведенный анализ его современного состояния в Украине. Охарактеризованы основные проблемы, которые тормозят процесс его развития и функционирования. Предложено возможные пути решения этих проблем. Предоставленная оценка перспектив развития фондового рынка в Украине.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценные бумаги, акции, облигации, инвесторы, привлечения инвестиций.

Iskhakova E.N., Protsenko K.V., Stovbun A.A.

University of Customs and Finance

STATE AND PROSPECTS OF STOCK MARKET IN UKRAINE

Summary

The article represents the role of the stock market in the current economic system. The analysis of its current situation in Ukraine. The main problems hindering its development are characterized. The article also proposes the possible solutions to these problems. The estimation of the prospects of the stock market in Ukraine is given.

Keywords: fund market, securities, share, bonds, investors, bringing in of investments.